

УДК 378.147.036

Лариса Гарбузенко

СИСТЕМА НАВЧАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Запропоновано систему навчальних завдань завдяки яким в особистості формуються вміння інтерпретувати й оцінювати твори мистецтва, аргументовано висловлювати власні судження, виховуються художньо-світоглядні позиції, особистісно-ціннісне ставлення, потреби й здатності до мистецької самоосвіти, художньо-естетичного та морально-духовного самовдосконалення, а також вміння створювати художні образи та естетизувати оточення.

Ключові слова: *художньо-естетична компетентність, майбутній учитель образотворчого мистецтва, навчальні завдання, декоративно-ужиткове мистецтво.*

Предложено систему учебных заданий благодаря которым в личности формируются умения интерпретации и оценивания произведений искусства, аргументировано выражать собственные суждения, воспитываются художественно-мировоззренческие позиции, личностно-ценностного отношения, потребности и способности к самообразованию в искусстве, художественно-эстетического и морально-духовного самоусовершенствования, а также умения создавать художественные образы и эстетизировать окружение.

Ключевые слова: *художественно-эстетическая компетентность, будущий учитель изобразительного искусства, учебные задания, декоративно-прикладное искусство.*

A art-esthetic competence is examined as integral personality description of specialist in industry artistically pedagogical educations in unity of basic components: cognitive, motivational valued, interpretation, reflexivnogo, personality developing. Forming art-esthetic competence of future fine art teachers in the process of study decoratively applied arts are effective in the case of introduction of technology of its forming. Perspective is the specified system of tasks, that is offered to the students in the process of study decoratively applied arts and has different kinds depending on the component of this competence. The system of educational tasks is offered due to which abilities to interpret and estimate works of art are formed in personality, argued to express own judgements, educated artistically world view positions, personality valued attitude, necessities and capabilities, toward an artistic self-education, art-easthetic and morally spiritual self-perfection, and also ability to create artistic offenses and make esthetic surrounding.

Key words: *art-esthetic competence, future teachers, fine art, educational tasks, decorative-art.*

Важливою особливістю сучасної педагогічної науки і практики є те, що має бути не тільки досконалий рівень певної професійної спеціалізації вчителя, а й сформованість його духовної свідомості, естетичної культури, художньо-естетичної компетентності.

Функції педагога у сучасних середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладах значно розширюються, вони пов'язуються із культурно-просвітницькою, соціальною, пошуковою діяльністю, що повинні здійснюватися у педагогічному процесі середнього загальноосвітнього навчально-виховного закладу. Головною функцією педагога є людино-творча функція. Знайомлячи своїх вихованців із надбаннями художньої культури як поєднання матеріального і духовного в діяльності людини, вчитель прагне до того, щоб культура жила в особистості, в задумах й переживаннях, в активній діяльності, в продуктах її творчості, щоб створювані учнями, студентами освітні продукти мали не лише навчальну значущість, а й культурологічне значення, сприяли збагаченню індивідуальної культури особистості.

Для реалізації цього завдання вищі педагогічні навчальні заклади повинні готувати вчителів мистецьких дисциплін, здатних компетентно здійснювати професійну діяльність. На нашу думку, найбільш повно рівень підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва, що спрямований на формування художньої компетентності вихованців, відображає поняття «художньо-естетична компетентність».

Необхідність розв'язання проблеми формування художньо-естетичної компетентності впливає з аналізу ускладнень, які виникають у вчителів образотворчого мистецтва, зокрема вони визначаються не стільки недостатньою фаховою та методичною підготовкою, скільки недооцінкою впливу на успішність навчально-виховного процесу особистісного компоненту.

Проблемам підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва присвячені дослідження О. Каленюк, Л. Кондрацька, С. Коновець, В. Орлов, М. Пічкур, О. Смирнова, М. Стась, О. Тюрікова, Т. Штикало. Проте, нами не виявлено досліджень, в яких розв'язуються проблеми формування такої ключової компетентності вчителя образотворчого мистецтва як художньо-естетична, що, на нашу думку, є основою для підвищення ефективності професійної діяльності вчителя.

Мета статті – запропонувати систему навчальних завдань для формування художньо-естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Оскільки, мета нашого дослідження полягає в розробці, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці технології формування художньо-естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва засобами декоративно-ужиткового мистецтва.

Художньо-естетична компетентність базується на системі знань про художню культуру, уявлень про естетичну сферу життєдіяльності людини,

завдяки чому в особистості формуються вміння інтерпретувати й оцінювати твори мистецтва, аргументовано висловлювати щодо них власні судження, виховуються художньо-світоглядні позиції, особистісно-ціннісне ставлення, потреби й здатності до мистецької самоосвіти, художньо-естетичного та морально-духовного самовдосконалення, а також вміння створювати художні образи та естетизувати оточення. Її зміст визначається наявністю глибоких знань і досконалих умінь їх ефективного використання при розв'язуванні різноманітних практичних завдань, зумовлена особливостями, багатством, різноманіттям, інтегрованістю досвіду особистості і детермінована активністю самого суб'єкта.

В понятті художньо-естетичної компетентності узагальнюються соціально-значимі показники та результати отриманої майбутніми учителями освіти з питань естетичного виховання та мистецького навчання учнів. Вона передбачає здатність керуватися відомими естетичними знаннями і поглядами, уміннями у самостійній художньо-творчій та виховній діяльності відповідно до загальнолюдських естетичних цінностей.

Художньо-естетична компетентність вчителя образотворчого мистецтва є багатофункціональною, оскільки володіння нею дозволяє вирішувати різноманітні проблеми як в професійній діяльності (організація художньо-естетичної діяльності школярів, формування у них загальної та художньої культури), а також у соціальному (побудова взаємин з довкіллям на основі сформованої потреби та здатності творити) та повсякденному житті (організація естетичного побуту, на основі інтеграції традицій та звичаїв українського народу). Вона потрібна для розв'язування задач різних рівнів складності у різноманітних ситуаціях, як стандартних, так і неординарних.

Художньо-естетична компетентність – багатовимірна, тому що включає різноманітні пізнавальні процеси, інтелектуальні уміння, а також якості особистості, пов'язує особистісне й соціальне в освіті, відображає комплексне оволодіння сукупністю способів діяльності.

Досвід педагогів навчально-виховних закладів різних рівнів показує, що ключові компетентності формуються лише у процесі включення особистості у власну діяльність, тому освітнє середовище у вищих педагогічних навчальних закладах повинно будуватися так, щоб кожен майбутній фахівець постійно опинявся в ситуаціях, що сприяють набуттю досвіду вирішення як професійних, так і життєво значущих проблем.

У нашому досвіді ефективним шляхом формування художньо-естетичної компетентності у процесі вивчення декоративно-прикладного мистецтва є залучення студентів до виконання навчальних завдань різних видів залежно від компонента цієї компетентності, який ми формуємо.

Формуванню інтересу до високохудожніх творів народного мистецтва, що мають морально-естетичну цінність, як одного із складників мотиваційно-ціннісного компоненту художньо-естетичної компетентності, сприяє включення в освітній процес завдань, які базуються на художньому пізнанні дійсності, природи, мистецтва. Наприклад, під час ознайомлення з анонсами виставок з декоративно-ужиткового мистецтва студентам потрібно

обґрунтувати, що слугувало основою для формування інтересу до певних виставок та презентації видів декоративного мистецтва.

Ми залучаємо студентів до пошуку актуальних для них потреб, завдяки яким може ефективно формуватися власний смисл художньо-естетичного самовдосконалення. Продуктивним завданням, що сприяє досягненню такої мети є виконання інтерактивної вправи «Карусель», в ході якої студенти утворюють два кола з однаковою кількістю пар, що сидять один проти одного (4–6 пар). Студенти зовнішнього кола демонструють виконані ними роботи з декоративно-ужиткового мистецтва, які учасники внутрішнього кола оцінюють за такими критеріями: рівень володіння технікою виконання, матеріалом; охайність виконання; оригінальність композиційного вирішення; композиційна цілісність; творчий підхід; актуальність і значущість; повнота розкриття теми; цілісність художнього враження; оригінальність твору; ефективність використаних засобів зображення; повнота висвітлення проблеми; використання знань з інших галузей; естетика оформлення виконаного виробу. За відведений час, студент із внутрішнього кола дає оцінку, а студент із зовнішнього кола фіксує її. За командою викладача пари змінюються, і студент із внутрішнього кола оцінює новий для себе виріб, а студент із зовнішнього кола фіксує іншу оцінку свого виробу. Так продовжується до тих пір, поки всі студенти внутрішнього кола не оцінять всі вироби. По завершенню такої роботи студенти зовнішнього кола аналізують запропоновані їм оцінки виробів, формулюють власний висновок щодо напрямків самовдосконалення.

З метою формування когнітивного компоненту ми пропонуємо наступні види завдань.

1. Завдання, що передбачають засвоєння нових знань, включають студентів у роботу з окремими термінами, поняттями, висловлюваннями. У процесі виконання таких завдань студенти засвоюють або узагальнюють розуміння основних естетичних понять «прекрасне», «огидне», «величне», «нище», «трагічне», «комічне», жанрів і видів мистецтва, зокрема, декоративно-ужиткового, особливостей створення художнього образу в художньому творі. Ми залучаємо студентів до складання каталогів побутування видів декоративно-ужиткового мистецтва та їх ознак за регіональним районуванням. Наприклад, вивчаючи тему «Писанкарство» студенти склали каталоги декорування яєць за мовою орнаментики, районуванням, техніками та технологіями виготовлення, за матеріалами етнографів. Виконуючи таке завдання, студенти спиралися на розуміння ними понять композиції, форми, кольору в декоративно-ужитковому мистецтві, у них формувалися уміння зіставляти, аналізувати, оцінювати твори українського мистецтва.

2. Завдання, що передбачають розуміння певних закономірностей, правил щодо передачі форми, кольору, змісту твору декоративно-ужиткового мистецтва, встановлення причинно-наслідкових зв'язків між традиціями і техніками, між естетичним смаком і колірною гамою, між емоційним станом і композицією тощо. Наприклад, студентам пропонується

ознайомитися з інформацією про становлення особистості народних майстрів та визначити смисложиттєву цінність народного мистецтва у їх становленні. Разом з тим описати естетичні переживання, що виникають на тлі художніх образів, які створені цими художниками.

3. Завдання, що передбачають самостійне отримання нового знання у вигляді логічних наслідків, включають самостійне узагальнення емпіричних даних, міркування на основі знання об'єктивних причин, законів, принципів, припущень. Прикладом такого завдання є збирання наочного матеріалу з декорування текстильних виробів різних періодів розвитку української матеріальної культури (Трипілля, Київська Русь, епоха бароко), порівняння та визначення факторів, що зумовили формотворення орнаментики.

Важливим компонентом художньо-естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва є діяльнісно-практичний, адже в діяльності відбувається обмін досвідом, взаємодія, набуття вміннями та навичками, створюються умови для задоволення різноманітних потреб особистості, реалізується прагнення особистості до самовдосконалення.

Завдання, що виконують студенти з метою формування діяльнісно-практичного компоненту художньо-естетичної компетентності, діляться на види за ступенем складності: завдання-вправи, які моделюють прості ситуації оволодіння технікою та матеріалами і метою яких є відпрацювання окремих дій та операцій, та завдання-проблеми, що моделюють складні, багатофакторні ситуації і метою яких є формування умінь створення та втілення художнього задуму залежно від призначення, колірної гами, форми, матеріалу тощо.

Завдання, що ми пропонуємо для формування цього компоненту, в першу чергу, повинні сприйматися студентами не просто як абстрактні вправи, а мати реальну перспективу практичного втілення в серії робіт, які потім будуть використані в художньому оформленні закладу освіти чи в творчому самовираженні студента, отриманні ним насолоди від якісно втіленого художнього образу засобами декоративно-ужиткового мистецтва.

Наприклад, ми запропонували студентам розробити проект творчої майстерні для її діяльності у мистецькому русі «Alla-prima» (мистецький рух «Alla-prima» організований кафедрою хореографічних дисциплін, образотворчого мистецтва та дизайну Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка у 2003–2004 навчальному році з метою популяризації образотворчого мистецтва та залучення жителів міста до творчості). У процесі розробки проекту на тему «Чарівний світ Марії Приймаченко» студенти висували різноманітні ідеї: копіювання творів майстрині, виконання творів у різних техніках, зображення неіснуючих тварин. За допомогою викладача-фасилітатора, його здатності розуміти внутрішній світ студентів вдалося розробити проект не однієї, а декількох художніх майстерень: «Казкова істота», «Простір», «Пластика», «Я в мистецькому русі», «Штампуння», що сприяло розкриттю індивідуальності, самореалізації студентів у художньо-творчій діяльності.

Урізноманітнюємо завдання, що пропонуються для формування

особистісно-розвивального компоненту художньо-естетичної компетентності: підготовка промов від імені предметів декоративно-ужиткового мистецтва, експозиції творів, народних майстрів, проведення пошуково-дослідницької роботи, аналіз статей, повідомлень журналістів щодо побутування творів декоративно-ужиткового мистецтва з вказівками на допущені помилки, створення каталогів інтернет-ресурсів, у яких розкриваються світоглядні, морально-етичні, психологічні, культурологічні та професійні аспекти процесу розвитку творчої особистості, прогнозування їх впливу на особистість майбутнього фахівця. Особливу увагу ми звертаємо на формування цілеспрямованості, волі, наполегливості, вміння зберегти віру в перемогу під час творчих невдач, здатності досягати дидактичну мету через детальну розробку проблеми, яка має завершитися реальним, відчутним результатом, формування індивідуального художньо-педагогічного стилю, оволодіння технологіями творчого розвитку.

Формуванню особистісно-розвивального компоненту художньо-естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва сприяє робота із портфелем навчальних досягнень, у якому студенти відображають свій шлях художньо-естетичного зростання та пояснюють засоби, що впливають на досягнення таких результатів. Забезпеченню єдності особистісного та професійного становлення майбутнього вчителя сприяє розробка та проведення майстер-класів, що представляє студента як цілісну особистість художника та вчителя. Ефективність такої роботи підвищується завдяки поєднанню із завданням відвідування віртуальних виставок з інтернет-ресурсів, у ході яких потрібно визначити особистісно-значущі сторони кожного виду декоративно-ужиткового мистецтва, проаналізувати поле невирішених проблем власної художньо-творчої діяльності та обумовити шляхи їх подолання.

Робота з портфелем навчальних досягнень вирішує і завдання формування рефлексивного компоненту художньо-естетичної компетентності. Студентам ми пропонували й завдання, які були спрямовані на аналіз міркувань народних майстрів щодо шляху створення художнього виробу, зіставлення отриманого результату із початковим задумом. Такі завдання спонукали студентів до складання алгоритму рефлексії майстра, обґрунтування доцільності рефлексивної діяльності для досягнення творчої мети. Ефективними завданнями є: виголошення повідомлень на тему «Мої творчі пошуки як майстра декоративно-ужиткового мистецтва», символічне зображення студента в минулому, сьогоденні, майбутньому у вигляді трьох «Дерев Життя», аналіз якості робіт власних та колег з точки зору узгодженості використаних засобів та художнього образу, виконання автопортрету «Я педагог», «Моє педагогічне кредо» тощо.

Умовами ефективного застосування завдань, що сприяють формуванню компонентів художньо-естетичної компетентності є:

- завдання повинні адекватно відповідати взаємодії функцій, які будуть реалізовуватись майбутніми фахівцями у професійній діяльності;
- види завдань у навчанні майбутніх учителів образотворчого

мистецтва повинні відповідати класу професійних задач (стереотипні, діагностичні, евристичні), що будуть вирішуватись фахівцями;

– цілісність системи завдань, що дає можливість функціонувати у ролі окремого якісно визначеного художньо-естетичного явища;

– дотримання структури процесу виконання завдань: аналітичний етап (аналіз умов завдання, визначення мети й умов її досягнення), генеративний етап (планування змісту та послідовний його розподіл на етапах для досягнення необхідного результату), операційний етап (виконання операцій відповідно до плану), етап рефлексії (зіставлення отриманого результату із бажаним, аналіз діяльності по досягненню визначеної мети);

– наявність у викладача сукупності педагогічних умінь доцільної організації, тактовного контролю та аналізу шляхів виконання завдання.

Ефективність запропонованих навчальних завдань перевірена в ході експериментальної роботи у процесі вивчення декоративно-прикладного мистецтва. Узгоджене їх використання із урахуванням етапів технології формування художньо-естетичної компетентності забезпечує успішне професійне становлення вчителя образотворчого мистецтва.

Перспективи подальших розвідок з даного напрямку дослідження вбачаємо в конкретизації системи завдань, що пропонуються на кожному етапі технології з урахуванням регіональних особливостей національної культури та з урахуванням вивчення видів декоративно-ужиткового мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кондрацька Л. А. Теорія і технологія культурологічної підготовки майбутніх учителів художньо-естетичних спеціальностей: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. / Людмила Анатоліївна Кондрацька – Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. 2004. – 40 с.
2. Коновець С. Естетична культура майбутнього вчителя образотворчого мистецтва як потреба сучасної школи / Світлана Коновець. – К.: Ін-т обдарованої дитини. 2014. – 382 с.
3. Орлов В. Ф. Професійне становлення майбутніх вчителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія / Валерій Федорович Орлов / АПН України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти / І. А. Зязюн (заг.ред.). – К. : Наукова думка. 2003. – 263 с.
4. Пічкур М. О. Формування професійної культури майбутнього вчителя образотворчого мистецтва (на матеріалі композиції): автореф. дис. ... канд.пед.наук. 13.00.04. / Микола Олександрович Пічкур, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2000. – 20 с.
5. Смірнова О. О. Методика формування художньо-педагогічної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі навчання декоративно-прикладного мистецтва: автореф. дис.... канд. пед. наук: 13.00.02 / Смірнова Оксана Олексіївна; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2010. – 24 с.